



## Tarımda Kadın Emeği: Şanlıurfa İli Örneği\*

*Women's Labor in Agriculture: The Case of Şanlıurfa Province*

### ÖZET

Kırsalda kadın, aktif biçimde tarımda çalışıyor olsa da emeğinin karşılığının farkına henüz varamamıştır. Bundan dolayı tüm üretim faaliyetlerinde kadın emeğinin görünür kılınması da güçleşmiştir. Bu araştırmanın ana amacı, Şanlıurfa kırsalında tarımda çalışan kadınların emeğinin temel görünümünü ortaya koymaktır. Araştırma verileri, tarımda aktif çalışan toplam 237 kadın ile yüz yüze anket çalışması yapılarak elde edilmiştir. Araştırmada kadınların tarımsal üretimde çalışma sürelerinin 6 saatten fazla olduğu saptanmıştır. Kadınlar bitkisel ve hayvansal üretime büyük oranda katkıda bulunmasına karşın, girdilere erişimden ve kararlara katılmadan uzaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Kadın Emeği, Tarımsal Üretim, Kırsal Alan

### ABSTRACT

Even though women in rural areas actively work in agriculture, they have not yet realized the reward of their labor. Therefore, it has become difficult to make women's labor visible in all production activities. The main purpose of this research is to reveal the basic aspects of the labor of women working in agriculture in rural Şanlıurfa. Research data was obtained by conducting a face-to-face survey with a total of 237 women actively working in agriculture. In the study, it was determined that women's working hours in agricultural production were more than 6 hours. Although women contribute greatly to crop and animal production, they are far from accessing inputs and participating in decisions.

**Keywords:** Women's Labor, Agricultural Production, Rural Area

### GİRİŞ

Kırsal alan aile yapısında üretim faaliyetlerine, büyük oranda katılan bireyler “kadınlar” olup, özellikle gelişmekte olan ülkelerde onların kırsal ekonomiyi ayakta tutan ana bir güç olduğu söylenebilir (Murray, 1985; Hablemitoğlu, 1996). Emek faktörü, en önemli üretim faktörlerinden biridir ve hem kadının, hem de erkeğin ekonomiye sunduğu katkılardan oluşmaktadır (Korkmaz ve Budak, 2022). Kadının hane içindeki konumu ve önemi kırsalda eğitim, çocuk ve diğer unsurlara bağlı olarak artarken, ekonomiye olan katkısı da hane içindeki yerini ve önemini o derece artırmaktadır (Kandiyoti, 1997). Tarım sektöründe kadının konumuna bakıldığında, cinsiyet eşitsizliği bu sektörde de karşımıza çıkmaktadır. Kadın, faal biçimde bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerine katılmış olsa da emeğinin karşılığının farkına henüz varamamıştır (Ecevit, 1994). Bundan dolayı tarımsal üretim faaliyetlerinde kadın emeğinin görünür kılınması da güçleşmiştir. Kadın emeğinin kırsal toplumda görünmezliği de bunun doğal sonucu olarak kadını yoksullaştırmakta ve yoksunlaştırmaktadır (Candan, Özalp Günel, 2013) Ekonomik açıdan kadınların erkeğe ya da başka bireylere bağımlı olmalarına neden olmakta, onları yoksulluk kısıncasına almakta ya da bu kıskaçtan kurtulmalarını güçleştirmektedir (Mancı ve Sevinç, 2023).

Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri, TRC2 bölgesindedir. 2021 yılı TÜİK'in istatistiklerine göre 15-64 yaş arasında bulunan kadınların iş gücüne katılma oranları Türkiye'de %37,3 iken, bu oran TRC2 bölgesinde %19,3'dür. 15-64 yaş aralığındaki kadınların istihdam oranı ise %31,7 iken, bu oran TRC2 bölgesinde %16,9'dur. TRC2 bölgesinde kadınların hem iş gücüne katılım oranları, hem de istihdam oranları oldukça düşüktür (TÜİK, 2022). Ortalama yıllık eş değer hane halkı harcanabilir gelir bakımından ise TRC2 bölgesi en düşük gelire sahip olan bölgeler içerisinde üçüncü sırada yer almaktadır (Sevinç ve ark 2020). Özellikle tarım sektöründe kadınların kayıt dışı çalışması bölgenin temel sorunlarından birini oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Şanlıurfa'da kırsal alanda çalışan kadınların emeğinin temel görünümünü ortaya koymak ve öneriler sunmaktır. Çalışmada kadınların bitkisel ve hayvansal üretimdeki emeğine, mevsimlik tarım işçiliğine katılma durumuna, sosyal güvenceye sahip olma gibi özelliklere yer verilmiştir.

\* Bu çalışma Burçin YİĞİT'in hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Çalışma 21085 proje numarası ile Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

<sup>1</sup> Yüksek Lisans Öğr. Harran Üniversitesi., Fen Bilimleri Enstitüsü. Tarım Ekonomisi Anabilimdalı, Şanlıurfa, Türkiye

<sup>2</sup> Dr.Öğr. Üyesi. Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

Burçin Yiğit<sup>1</sup>   
Fatma Öcal Kara<sup>2</sup>

### How to Cite This Article

Yiğit, B. & Öcal Kara, F. (2023). “Tarımda Kadın Emeği: Şanlıurfa İli Örneği”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(77): 5034-5041. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.72948>

Arrival: 10 August 2023  
Published: 30 November 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın birincil verilerini; Şanlıurfa ili kırsalında tarımsal üretimde aktif çalışan kadınlardan yüz yüze anket yoluyla elde edilen bilgiler ve nitelikli görüşmeler oluşturmaktadır. Kadınların kayıt dışı çalışmalarından dolayı, istatistik verilere ulaşılması zor olduğundan kadın deneklerin seçiminde kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma alanında kadınlarla yapılan yüz yüze görüşmeler, kadınların yaşam koşullarını görebilmek amacıyla kadınların çalışma ve yaşam alanlarında gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, Şanlıurfa'ya bağlı beş ilçenin kırsalında ikamet edip tarımda çalışan (Suruç %13,92 (33 kişi), Eyyübiye %21,94 (52 kişi), Haliliye %40,08 (95 kişi), Harran %12,24 (29 kişi), Akçakale %11,81 (28 kişi)) toplam 237 kadınlara 2021 yılında anket çalışması yapılarak elde edilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili ikincil verilerden (tezler, makaleler, kitaplar) de faydalanılmıştır.

## BULGU ve TARTIŞMA

### Sosyodemografik Bulgular

Görüşülen kadınlara ait sosyodemografik bulgular Çizelge 1'de verilmiştir. Çalışan kadınların önemli bir kısmını, 30 yaş altı dinamik genç nüfus oluşturmaktadır (% 46,83). Yapılan görüşmelerde, genç nüfusun ekonomik sorunlar nedeniyle okula gidemediği veya öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kaldığı, özellikle mevsimlik işçilikte çalışan gençlerin eğitimi için maddi olanak ve yeterli zaman bulamadığı saptanmıştır. Gençler içinde buldukları bu olumsuz durumun kendilerini üzdüğünü, özellikle kız çocuklarının öğrenimine hem aileleri hem de devlet tarafından destek verilmesini istediklerini belirtmişlerdir.

**Çizelge 1:** Sosyo-demografik özellikler

		Sayı	(%)		Sayı	(%)	
<b>Yaş Grupları</b>	18-24 yaş	63	26,58	<b>Eğitim durumu</b>	Okur-yazar değil	97	40,93
	25-30 yaş	48	20,25		İlkokul	72	30,38
	31-40 yaş	61	25,74		Ortaokul	31	13,08
	41-50 yaş	46	19,41		Lise	29	12,24
	51 ve üstü yaş	19	8,02		Lisans	8	3,38
<b>Medeni durum</b>	Bekâr	48	20,25	<b>Sosyal güvence</b>	Var	118	49,79
	Evli	187	78,90		Yok	119	50,21
	Boşanmış	2	0,84	<b>Çocuk sayısı</b>	1-5	109	61,24
<b>Evlilik yaşı</b>	12-15 yaş	17	7,17		6-10	64	35,96
	16-21 yaş	127	53,58		11-15	5	2,81
	22-30 yaş	45	18,98				
	Bekâr	48	20,25				
<b>Toplam</b>		<b>237</b>	<b>100,00</b>	<b>Toplam</b>	<b>237</b>	<b>100,00</b>	

Kadınların öğrenim durumu incelendiğinde %40,93 gibi önemli bir bölümünün okur-yazar olmadığı göze çarpmaktadır (Çizelge 1). Kadınların %30,38'ini ise ilkököl mezunları oluşturmaktadır. Bölgede kadınların eğitim durumunun sosyokültürel ve ekonomik şartlardan dolayı yüksek olmadığı söylenebilir. Kız çocukları genellikle eğitime devam etmek istese bile belli bir yaş ya da sınıftan sonra okuldan alınmaktadır. Azınlıkta olan yükseköğrenim mezunu durumundaki çalışan kadınların ise genel olarak ziraat mühendisi olduğu görülmüştür. Araştırma alanında eğitim açısından cinsiyet ayrımcılığı mevcuttur.

Kadına toplumun biçtiği geleneksel rollerde, çok erken yaşta evlendirilme ve ardından hemen çocuk sahibi olması beklentisi bulunmaktadır. Bu nedenle üstlendiği aile içi sorumluluklar nedeniyle de kadınların öğrenim görmesi engellenmekte ya da kısa zamanlı öğrenim seviyelerinde kalmalarına sebep olmaktadır (Korkmaz ve Budak, 2022). Gökçe ve ark (2010) tarafından GAP illerine yapılan araştırmada, kız çocuklarının okula gönderilmemesinin nedenleri arasında denekler "ailenin ekonomik gücünün yeterli olmamasını", "kızların okutulmasının gereksiz olduğunu", "kız ve erkeklerin birlikte okumasının zorunlu olmasını", "cahil olduklarını", "evde-tarlada iş olduğunu", "ayıp ve günah olduğunu", "çevrenin kötü ve güvensiz olduğunu", "okumanın bir faydası olmadığını" gerekçe göstermişlerdir. Bölgede kız çocuklarının okula gönderilmesinde ekonomik ve kültürel nedenlerin etkili olduğu ve kadınların eğitim açısından dezavantajlı grubu oluşturduğu söylenebilir.

Araştırmada kadınların büyük çoğunluğunu (%78,90) evli ve çocuklu kadınlar oluşturduğu saptanmıştır. Bölgede erken yaş evlilik oranı yüksektir (Çizelge 1). Gökçe ve ark (2010) tarafından GAP illerine yapılan araştırmada kadınların evlilik yaşı 17.7 olarak saptanmıştır.

Bölgede boşanma oranı oldukça düşüktür. Berdel, başlık geleneği ve çok eşlilik ne yazık ki varlığını hala devam ettirmektedir. Kadınların %96,25'inin resmi nikahı bulunmaktadır. Ayrıca yapılan nitelikli görüşmelerde kadınların büyük çoğunluğu eşiyile akraba olduğunu dile getirmiştir. Evlilikler büyük ölçüde aynı aşiret içinden yapılmıştır. Çocuk sayısı, tarımda dinamik iş gücü olması dolayısıyla fazladır. 21 yaş ve

altında evlenenlerin oranı %60'tır. Şanlıurfa'nın toplumsal yapısı ve yüzyıllardır süregelen örf ve adetler nedeniyle evlilik yaşı ilde düşüktür. Kadınların büyük çoğunluğu 16-21 yaş arasında evlilik yapmıştır. Yapılan Khi Kare analiz sonucuna göre medeni durum ile öğrenim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ( $p=0,000<0,05$ ). Gökçe (1996) tarafından yapılan çalışmada kadınların ilk kez evlenme yaşının 18.6 olarak tespit edilmiştir.

Ankete katılan kadınların %49,79'unun sosyal güvencesi vardır. Sosyal güvenceleri olanlar SSK ve BAĞ-KUR'lu olup, babaları veya eşlerinden dolayı sosyal güvenceye sahiptir. Kendilerine özgü sosyal güvenceleri ne yazık ki yoktur.

### Gelir ve Mülkiyet

Çalışma alanında bir ailenin ortalama aylık geliri (2021 yılı anket verilerine göre) 1000-5000 TL (%91,14) arasındadır (Çizelge 2). Tarımda çalışan kadınların büyük bölümünü düşük gelirli oluşturmaktadır. Ekonomik olanakları kısıtlı aile yapısından gelmektedirler ve tarım dışında çalışma alanları sınırlıdır.

**Çizelge 2:** Ailenin gelir ve mülkiyet durumu

		Sayı	(%)
Aylık Ortalama Gelir	1000-5000 TL	216	91,14
	5001-10000 TL	20	8,44
	10000 TL ve üstü	1	0,42
Arazi Varlığı	Kuru	32	13,50
	Sulu	123	51,89
	Arazi yok	82	34,59
Mülkiyet durumu	Mülk	118	76,13
	Kira	23	14,84
	Ortak	14	9,03
Tarımın ailenin temel geçim kaynağı olma durumu	Evet	167	70,46
	Hayır	70	29,54
<b>Toplam</b>		<b>237</b>	<b>100,00</b>

Çalışmada ailelerin genellikle sulu koşullarda tarım yaptığı ve kendi ailesine ait mülk arazisini (%76,13) işlediği saptanmıştır (Çizelge 2). Bölgede kadınlar, genellikle mülksüz olduğundan resmi kayıtlarda da çiftçi olarak görülmediğinden "kadın emeği" de görünür değildir. Bu nedenle kredi gibi araçlara da erişimi sınırlıdır. Kadın emeğinin en çok görüldüğü alan hayvancılıktır. İlin iklimi ve coğrafi yapısı nedeniyle genellikle küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Kadınların %70,46'sı ana geçim kaynağının tarım olduğu belirtilmiştir. Kadınların önemli bir bölümü tarımda çalışmaktan hiç memnun olmamalarına karşın, başka seçeneklerinin olmaması nedeniyle tarımı ailenin temel geçim kaynağı olarak seçmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Araştırma alanında bitkisel üretim dışında genellikle hayvancılık ile uğraşıldığı, düşük oranda da inşaat sektörüne yönelim olduğu görülmüştür.

### Kadınların Bitkisel ve Hayvansal Üretimdeki Etkinlikleri

Kadınlar, bitkisel üretim faaliyetlerinde en çok çapalama (%15,95), hasatta (%14,94) ve yabancı ot temizliğinde (%13,92) çalıştıkları belirtilmiştir. İlde en fazla tarımı yapılan ürün pamuktur (Çizelge 3). Kadınlar çok kısıtlı da olsa, Harran ve Akçakale bölgesinde salma sulamada çalışırken Suruç ve Haliliyede' de yağmurlama sulama sisteminde çalışmaktadırlar. Harran ve Akçakale'de sulama sistemi salma sulamaya uygunken; Suruç ve Haliliye'nin bir kısmında kapalı sulama sistemi olduğu için damlama ve yağmurlama sulamaya uygundur. Bu bağlamda diğer işlerin büyük çoğunlukla ya makine desteği ile ya da erkek yardımıyla yapıldığı belirtilmiştir.

Çalışma saatlerinin uzunluğu, tarımda kadın emeğinin ayırıcı özelliklerinden birisidir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda kadınlar, erkeklerden daha uzun saatler boyunca çalışırlar. Diğer yandan emekleri büyük ölçüde görünmezdir çünkü karşılıksız emek olarak hane içine hapsedilmiş durumdadır (FAO, 2010; Alkan,2019). Araştırmada kadınların tarımsal üretimde çalışma sürelerinin 6 saatten fazla (%73,41) olduğu saptanmıştır. Şanlıurfa'da tarımda çalışan kadınların büyük çoğunluğu yevmiyeli olarak çalışırken, bir bölümü de kendi arazisinde kendi istediği süre kadar çalışmaktadır. Öcal Kara (2007) tarafından Şanlıurfa İli'nde yapılan bir araştırmada ise kadınların ortalama 7-10 saat arasında çalıştığı saptanmıştır. Bazı araştırmalara göre, kadınlar 9 ve 18 sa arasında çalışmakta ve bunun önemli bir bölümünü ise tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır: (Kumuk, (1992): günde 9 sa; Abay ve ark., (1996): 9.2 sa; Ordu, (1995): 12 sa; Kantar, (1996): 10.3 sa;). Ancak yapılan bu tarımsal faaliyetler, kadınların toplum tarafından esas görevleri sayılan çocuk bakımı, yemek hazırlama ve temizlik yapma gibi üretim ve yeniden üretim etkinliklerinin yanında dikkate alınmamaktadır (Kantar ve Bostan Budak, 2001). Özellikle çocuk bakımı, annelik nitelikleri nedeniyle çoğunlukla kadınlarla eş anlamlıdır, ancak kırsal alanlardaki çocuk sayısı kentsel alanlardan daha fazla olduğu

için kadınların çocuk bakımına yönelik sorumlulukları daha fazladır. Kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerde bulunan kadınlar eşlerinden farklı olarak çocuklara baktıkları için günlük çalışma saatlerini de artırmaktadırlar (Kızılgöl, 2012; Akın, 2021). Bölgede ataerki ve feodal sistemin varlığını devam ettirmesi ve kadın-erkek eşitliğinin tam oluşturulamaması nedeniyle çocuk bakımı ve ev işleri kadınların görevi olarak düşünülmektedir. Geleneksel cinsiyetçi roller varlığını sürdürmektedir.

**Çizelge 3:** Tarımsal faaliyetler

		Sayı	(%)
<b>Tarımda yapılan işler</b>	Çapalama	63	15,95
	Hasat	59	14,94
	Yabani ot temizliği	55	13,92
	Tohum ekme	45	11,39
	Sulama	42	10,63
	Toprağı sürme	32	8,10
	İlaçlama	22	5,57
	Gübreleme	19	4,81
	Aşı yapma	18	4,56
	Tarımsal atıkları yakma	16	4,05
	Ürünleri pazarda satma	11	2,78
	Diğer	13	3,29
<b>Ayrılan saat</b>	1-5 saat	63	26,58
	6-10 saat	141	59,49
	10 saat üzeri	33	13,92
<b>Gelir elde edilip edilmeme durumu</b>	Evet	152	64,14
	Hayır	85	35,86
<b>Toplam</b>		<b>395</b>	<b>100,00</b>

Tarımda kadın aktif olarak üretim süreçlerine katılmasına karşın, karar süreçlerinde ve pazarlama faaliyetlerinde son derece pasiftir. Erkeklerin hakimiyeti, bu süreçlerde belirgin biçimde devam etmektedir (Alkan, 2019; Morvaridi,1992; Hoşgor,2011; Kızılaslan ve Yamanoğlu,2010; Kantar,1996; Öztürk ve Akduran, 2010; Ilcan, 1994; Kargıner, 2001; Ulukan, 2009). Yine yoğun emeklerine karşın tarımsal yayım hizmetlerinden yararlanma durumu sınırlıdır. Kadınlar, çalışma koşullarının zorluğuna göre verdikleri emeğin karşılığını düşük oranda aldıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların emeğinin karşılığı olan yevmiye, genellikle ailesi tarafından alınmaktadır. Burada kadın emeğinin görünmezliği açıkça ortaya çıkmaktadır.

**Çizelge 4.** Kadınların tarımsal yayım çalışmalarına katılımı

		Sayı	(%)
<b>Tarımsal yayım çalışmalarına katılım</b>	Katılmadı	227	95,78
	Katıldı	10	4,22
<b>Toplam</b>		<b>237</b>	<b>100,00</b>

Görüşülen kadınların %95,78'i ne yazık ki herhangi bir yayım çalışmasına katılmamıştır (Çizelge 4). Kırsal alanın toplumsal yapısından dolayı özellikle hane reisinin (eş ya da baba) kadınların bu tür etkinliklere katılımını desteklememesinden ve kadınların zaman olarak da çok fazla eğitici kurslara katılım olanağı bulunmaması nedeniyle büyük bir çoğunluk herhangi bir yayım çalışmasına katılmamıştır. Kadınlara özgü bu tarz hizmetlerin olmaması da bu oranı etkilemektedir. Öcal Kara (2007), Şanlıurfa kırsalında kadınlara yönelik yaptığı çalışmada kadınların yayım çalışmalarına katılımını etkileyen olumsuz etkenleri incelemiştir. Bu etkenlerin; medeni durum, yaş, çocuk sayısı, öğrenim düzeyi, zaman kısıtı, gönüllülük, kadın mühendis tercihi, örgütsüzlük, toprak sahipliği, toplumsal yapı, dil, bilgi kaynaklarına sınırlı erişim, toplumun demokratik yapısı olduğu saptanmıştır. Özçatalbaş ve Akçaöz (2010), Türkiye'de yayım elemanlarının daha çok erkek olduğunu, kadınların yoğun olarak tarımsal faaliyetlerde çalışmalarına karşın yayım hizmetlerinin dışında bırakıldıklarını ifade etmiştir.

Tarımda belirgin olan cinsiyetçi işbölümü dünyanın pek çok bölgesinde hayvancılıkta da kendisini göstermektedir. Bazı bölgelerdeki ataerki, kadın ve erkeğin hayvancılıktaki rollerini ayırtmaktadır. Dünyanın pek çok bölgesinde hayvancılıkta kadın ve erkeğin sorumlulukları ayrılmıştır ve kadının bitkisel üretimdeki rolü ile hayvansal üretimdeki rolü benzerdir. Bitkisel üretimdeki cinsiyetçi işbölümü, hayvansal faaliyetler için de geçerlidir (Alkan, 2019). Araştırmada kadınların hayvansal üretimde ahır temizliği, sağım, besleme gibi faaliyetleri yoğun olarak yaptığı saptanmıştır (Çizelge 5). Hayvan otlatma, kırkım, hayvansal ürünleri pazarda satma işlerinde sınırlı katılımında bulunmaktadır. Bölgenin sosyokültürel yapısından dolayı kadınların hayvansal üretimden elde ettikleri ürünleri pazarda satışa çıkarma gibi bir durumları kısıtlıdır. Ürün satışları genellikle yakın çevreye satış biçimindedir. Otlatma ve pazar faaliyetlerini genellikle erkekler üstlenmektedir.

**Çizelge 5:** Hayvansal üretim faaliyetleri

		Sayı	(%)
<b>Hayvansal üretim faaliyeti</b>	Ahır temizliği	56	27,18
	Süt sağımı	54	26,21
	Hayvan beslemesi	52	25,24
	Hayvan otlatma	36	17,48
	Hayvansal ürünleri pazarda satma	8	3,88
<b>Çalışma saati</b>	1-5 saat	94	39,66
	6-10 saat	47	19,83
	10 saat ve üstü	3	1,26
	Hayvan varlığı yok	93	39,24
<b>Toplam</b>		<b>206</b>	<b>100,00</b>

Araştırmada kadınların hayvansal üretimde ağırlıklı olarak 1-5 saat (% 39,66) ve 6-10 saat (%30,52) arasında zaman ayırdığı saptanmıştır. Kadınların hayvansal üretim faaliyetlerine bitkisel üretim faaliyetleri kadar zaman ayırmadıkları saptanmıştır. Kutlar ve ark. (2013) tarafından Burdur İli'nde yapılan bir araştırmada kadınların günde toplam 7.5 saat çalıştığı; su verme, yem verme, yem hazırlama, ahır temizliği ve sağım gibi işlere günde 113.30 dakika zaman ayırdığı, en fazla sağım (38.48 dakika) ve ahır temizliği (30.84 dakika) yaptığı saptanmıştır.

### Kadınların Çalışma Şartlarına Yönelik Bulgular

Kadınların tarımda çalışmaya başlama yaşının dağılımı incelendiğinde çoğunluğunun (%75.11) 6-15 yaş arasında çalışmaya başladığı saptanmıştır. Bölge genelinde tarımda özellikle de mevsimlik işçilikte çalışma yaşının çok düşük olduğu ve genellikle yaz aylarında büyük çoğunluğunun tarımsal üretimde çalıştığı söylenebilir (Çizelge 6).

**Çizelge 6:** Tarımda çalışma başlama yaşı

		Sayı	(%)
<b>Tarımda çalışma yaşı</b>	6-12 yaş	65	27,43
	13-15 yaş	113	47,68
	16-18 yaş	41	17,30
	19-21 yaş	10	4,22
	21 yaş ve üstü	8	3,38
<b>Başka arazisinde çalışma</b>	Çalışıyor	166	70,04
	Çalışmıyor	71	29,96
<b>Toplam</b>		<b>237</b>	<b>100,00</b>

Çalışmada kadınların büyük bölümünün (%70,04) kendi mülk arazilerinin olmayışından kaynaklı başka arazilerde yevmiyeli çalıştığı saptanmıştır.

### Kadınların Mevsimlik İşçiliğe Katılımı

Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan kişiler ve aileler; hem mutlak hem de görel anlamda yoksulluk yaşayan, eğitim olanaklarına ulaşamadıklarından dolayı düşük eğitim seviyesine sahip, eğitimsizlik dolayısıyla aile fertleri içinde kalifiye meslek sahibi olan ya da gelir getirici faaliyetlerde bulunan kişilerin az olduğu, geçmişi bir şekilde kırsala dayanan, toprak sahibi olmayan, çocuk sayısı fazla, hane halkı genişliği oldukça yüksek kitlelerdir. Bu nitelikler aileleri öncelikle yoksulluğa sonrasında mevsimlik gezici tarım işçiliğine mahkûm etmektedir. Mevsimlik gezici tarım işçiliği bu sebeplerden dolayı nesilden nesile doğal bir sonuç olarak aktarılmaktadır (Sevinç ve Davran, 2022). Araştırmada görüşülen kadınların %45,15'i (107 kişi) hem Şanlıurfa hem de başka bölgelerde mevsimlik işçi olarak çalıştığını bildirmişlerdir (Çizelge 7). Ayrıca yılın 3-5 ayını mevsimlik işçi olarak çalıştıkları, döneme ve işe göre il değiştirdikleri ve çoğunlukla Rize, Konya, Adana, ve Malatya'ya mevsimlik işçilik için gittikleri saptanmıştır. GAP BKİ tarafından (1994) yapılan çalışmada, kadınlarda mevsimlik işçiliğe katılım oranı, Şanlıurfa %24, Gaziantep % 14, Adıyaman ve Diyarbakır % 6 olarak saptanmıştır. Mevsimlik işçilik bölgede özellikle topraksız aileler için önemli bir gelir kaynağı olabilmektedir.

**Çizelge 7:** Mevsimlik işçi çalışma durumu

		Sayı	Yüzde(%)
<b>Çalışma koşullarından memnuniyet</b>	Memnun	27	25,23
	Memnun Değil	80	74,76
<b>İşverenin davranışlarından memnuniyet</b>	Memnun	42	39,25
	Memnun değil	65	60,75
<b>Toplam</b>		<b>107</b>	<b>100,00</b>

Kadınlar genellikle mevsimlik işçilikte çalışma şartlarından memnun olmadıklarını, çalışma şartlarının onlara göre çok zor olduğunu dile getirmişlerdir (%74,76). Özellikle yaz sıcaklarında uzun süreli banyo yapamama durumu kişisel hijyen ve sağlık açısından birçok soruna sebep olmaktadır. Çadır temizliği, çocuk bakımı,

barınma konusunda çalışma koşullarının kendilerini hem fiziki hem de psikolojik olarak olumsuz yönde etkilediği ve kendilerine özgü özel bir alanın olmadığını, bu alanın da erkeklerle beraber çalışmak zorunda olmalarından dolayı kendilerini rahatsız ettiğini dile getirmişlerdir. En azından barınma şartlarının iyileştirilmesinin kendilerini olumlu biçimde etkileyeceği belirtilmiştir.

Kadınlar, çoğunlukla işverenlerinin onlara yönelik tutum ve davranışlarından hoşnut değildir (%60,75). Mevsimlik işçi olarak yaşam ve çalışma koşullarının zorluğu ve işverenin onlara karşı olumsuz tutumlarının kendilerini yıpratmış olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca işverenlerinin özellikle kadınlara karşı adaletsiz saygısız davranması nedeniyle memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Görüşülen kadınların çoğunluğu çalışma şartlarının zorluğuna karşın verdikleri emeklerinin karşılığını hem ekonomik, hem de manevi olarak alamadıklarını belirtmiştir. Sigortasız ve çok düşük ücretle çalıştıklarını ve bu durumunda emeklerinin değerini hiçe saydığını belirtmişlerdir. Yapılan Khi kare analiz sonucuna göre, ilçelere göre mevsimlik işçi olarak çalışma durumu arasında istatistiksel olarak bir ilişki bulunmaktadır ( $p=0,048<0,05$ ). Mevsimlik işçi olarak çalışıyor musunuz? sorusuna evet cevabı veren 107 kişiden 42'si Haliliye, 26'sı Eyyübiye, 18'i Harran, 15'i Suruç, 6'sı Akçakale ilçelerinde ikamet etmektedir. Mevsimlik işçiliğe gidenler genellikle topraksız ailelerdir.

### Kadınların Çalışma Şartlarına Yönelik Araştırma Bulguları

Türkiye'de kadınlar tarımda herhangi bir sosyal güvence olmadan çalışmakta, onların bu çalışmaları bir iş olarak değil, bir yaşam tarzı olarak görülmektedir ve tarım dışı bir sektörde çalışma olanağı da bulamamaktadır (Ödemiş ve Öcal Kara). Araştırmada kadınların çok önemli bir kısmının (%94.51) sigortası olmadığı saptanmıştır. Kadınlar, bireysel bazda sigortalanmadıklarını, aile ya da eşinin sosyal güvencesinden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca göre, kadınların hem aile içinde, hem de toplumsal olarak verdikleri emeğin görünmez olduğu söylenebilir. Kadınların sosyal güvencesinin (bireysel ) olmamasına karşın hala tarımda çalışmaları başka alanlarda iş seçeneklerinin olmadığını da ortaya koymaktadır. Baş (2019) da çalışmasında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Araştırma yapılan iki köyde tarımsal üretimde çalışan kadınların sadece %7'sinin sigortası olduğunu saptamıştır.

Çizelge 8: İşveren tarafından sigorta yapılma durumu

		Sayı	Yüzde(%)
Sigorta	Yok	224	94,51
	Var	13	5,49
İş kazası	Geçirmedi	203	85,65
	Geçirdi	34	14,35
<b>Toplam</b>		<b>237</b>	<b>100,00</b>

Şahinli ve Şahbaz (2013) tarafından TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesinde kadınlara yönelik yapılan araştırmada kayıt dışı istihdam Türkiye ortalamasından yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışma yaşamında, kayıtlı/ kayıt dışı istihdam açısından bir başka önemli noktanın, kayıt dışılığın niteliği olduğu saptanmış, istihdam edilenlerin sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlılık durumu incelendiğinde Türkiye'de kayıt dışılığın hem kent, hem de kırdan en çok yaşandığı kesim ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kesim olduğu vurgulanmıştır. Tarımda yaşanan kayıt dışı istihdamın, tarım dışı faaliyetlerde yaşanan kayıt dışı istihdamdan daha fazla olduğu görülmektedir.

Tarımda çalışan kadın ve çocuklarında içinde bulunduğu nüfus, olumsuz koşullarda birçok risk faktörü ile karşı karşıya kalarak çalışmaktadır. Tarım makinesi ile yaralanma, pestisit ve diğer kimyasallara maruz kalma, tarımsal kökenli trafik kazaları, böcek, akrep, yılan vb. sokmaları, kirli sular ile zehirlenme tarımsal işgücünü tehdit eden başlıca risk faktörleridir (Yalçın ve ark, 2016). Çalışmada tarımda çalışan kadınların %14,35'i iş kazası geçirirken, %85,65'i geçirmediğini dile getirmiştir. Kadınların daha çok el kesilmesi, düşme gibi ufak kazalar yaşadıkları saptanmıştır.

### SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadınların hem bitkisel, hem de hayvansal üretime emek ve zaman açısından büyük oranda katkısı olmasına karşın, girdilere erişimden ve kararlara katılımdan uzaktır. Tarımsal yayım çalışmalarından yoksundur ve veteriner hizmetlerine erişimi sınırlıdır. Bölgede kadınlar genellikle mülksüz olduğundan ve resmi kayıtlarda da çiftçi olarak görülmediğinden "kadın emeği" de görünür değildir. Bu nedenle kredi gibi araçlara da erişimi sınırlıdır. Kadınlar, kısıtlı da olsa ücretli çalışmaları karşılığında elde ettikleri gelir üzerinde genellikle söz sahibi değildir. Bu sebeple tarımsal üretimde aktif çalışan kadınların sosyo-ekonomik yaşam koşullarının iyileştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Kadınların kırsal alandaki istihdam yapısındaki yerinin olumlu yönde değişimi için onlara yeni becerilerin kazandırılması, üretimin ve istihdamın her aşamasına katılması ve kararlarda söz sahibi olabilmesi için bölgelerin toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullarına uygun çeşitli

projeler hazırlanabilir. Bölgede hüküm süren ataerkil yapı nedeniyle tarımsal yayım çalımlarını kadın personelin yürütmesi ve bu çalışmalara katılımlarının teşvik edilmesi önerilebilir. Çalışmalar planlanırken kadınların iş yoğunluğu dikkate alınmalıdır. Kadının eğitim düzeyinin artması kırsal alanda kadının farkındalığını, tarım dışında istihdam edilme olanağını ve işgücünün niteliğini de artırabilecektir. Bölgede sosyo-ekonomik yapısal dönüşümlerin sağlanabilmesi için, Tarım ve Orman Bakanlığı, diğer ilgili kurumlar, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler tarafından kırsal alana kadın odaklı hizmetlerin sayısı artırılmalıdır.

Kız ve erkek çocuklarının eşit eğitim fırsatlarına sahip olması için gerekli çalışmalar düzenlenmeli, sigorta konusunda teşvik edici gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Mevsimlik tarım işçiliğinde salt barınma değil, çalışma koşulları da yeniden gözden geçirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Kırsal alanda örgütlenme, feodal düzenin bir sonucu olarak kadınların henüz gereksinim duymadığı ancak, günümüzde çok önemli bir konudur. Bu nedenle kırsal alanda örgütlenme farkındalığı yaratılmalı ve özendirilmelidir. Böylelikle kadınlar hem üretim, hem de pazarlama ağının içerisinde olabilecektir.

Sonuç olarak, toplumun en küçük yapı birimi olan aileden başlamak üzere toplumun tüm kesiminde kadınlara hak ettikleri değer ve görünmeyen emeklerinin karşılığının verilmesinin toplumun gelişmesi ve ilerlemesi açısından olmazsa olmaz temel yapı taşı olduğu düşünülmektedir. Bu da ancak sivil toplum kuruluşları, kamu ve ilgili özel sektörün eşgüdümle atacakları güçlü adımlarla mümkün olacaktır.

## KAYNAKLAR

- Abay, C., Saner, G., Atış, E. (1996). İzmir Yöresinde Kadın Eğitime Yönelik Hizmetlerin Kadının Kırsal Alanda İstihdamına Etkisi. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları GM. Yayınları, İzmir, 94s.
- Akın, S. (2022). Determining influential factors in the formation of environmental awareness of rural women: the case of Diyarbakır-Ergani, Turkey. *Ciência Rural*, v.51, n.6, 1-9
- Alkan, H.I. (2019). Tarım Sektöründe Kadın Emegi. Çarşamba Ovası Gündoğdu ve Damlatış Köylerinde Fındık, Çeltik ve Sebze Üretimi Özelinde Bir İrdeleme. Ankara: Gazi Kitabevi
- Baş, L. (2019). *Fındık Üretiminde Kadın Emegi: Fatsa Örneği* (Master's Thesis, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. 137s.
- Candan, E., Özalp Günel, S. (2013). Tarımda Kadın Emegi, Tarım Ekonomisi Dergisi. *Cilt, 19*, 93-101.
- Ecevit, M. (1994). Tarımda Kadının Toplumsal Konumu: Bazı Kavramsal İlişkiler. *Amme İdaresi Dergisi*, 27(2), 89-100
- FAO, (2010). Gender Dimensions of Rural And Agricultural Employment: Differentiated Pathways Out Of Poverty. Fao, Ifad, Ilo Publications, 7-92.
- GAP BKİ, (1994). GAP Bölgesi'nde Kadının Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegrasyonu. Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları. T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma Dairesi Başkanlığı, Afşaroğlu Matbaası, Ankara.
- Gökçe, B., Kasapoğlu, A., Çabuk Kaya, N., Güler, Z. (2010). Bölgesel Kalkınmanın Can Suyu: GAP-Karşılaştırmalı Sosyal ve Ekonomik Yapı Araştırması. GAP BKİ ve Sosyoloji Derneği Yayını, Ankara, 419s.
- Gökçe, O. (1996). Tarımsal Faaliyetler Açısından Kemalpaşa Örneği İle Köy Kadını. *Türkiye*, 2, 4-6.
- Hablemitoğlu, Ş., (2001). Kırsal Ailede Kadının İş Modelleri Ve Kararlara Katılımı. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. Ankara, 162s.
- Hoşgör, A.G. (2011). Kalkınma ve Kırsal Kadının Değişen Toplumsal Konumu: Türkiye Deneyimi Üzerinden Karadeniz Bölgesi'ndeki İli Vaka'nın Analizi.
- Ilcan, S.M. (1994). Peasant Struggles and Sosyal Change: Migration, Households and Gender in a Rural Turkish Society. *International Migration Review*, 28(3), 554-579.
- Kantar, M., Erkan, O. (1996). Adana ve İçel İli Dağ Köylerinde Yaşayan Kırsal Kadınların Toplumsal Yaşamdaki Roller ve Bu Rollerle İlgili Geleceğe Yönelik Beklentileri, Ç.Ü. Ziraat Fak.Dergisi, 11(4) 68-76.
- Kantar, M. Ve Bostan Budak, D., (2001). Kırsal Kalkınmada 20.Yüzyılın Son Stratejisi Sürdürülebilir Kalkınmanın Kırsal Kadınlar Açısından Değerlendirilmesi. Çukurova Üni. Ziraat Fak.Dergisi. 16 (3): 105-110
- Kandiyoti, D. (1997). Cariyeler, bacılar, yurttaşlar. *İstanbul: Metis Yayınları*.
- Kargınır, N. (2001). Feminist Analysis of Rural Women in a Village of Turkey. Doctoral Dissertation, METU, Ankara

- Kızılaslan, N., Yamaoğlu, A. (2010) Kırsal alanda Kadınların Tarımsal Üretime ve Aile İçi Kararlara Katılımı: Tokat İli Örneği. Uluslararası Sosyal araştırmalar Dergisi, 3(13), 154-166.
- Korkmaz, A. N., Budak, S. (2022). Ekonomik Kalkınma Ve Kadın: Türkiye Örneği-Uyg. Bil. Derg., 6(1), 197-223
- Kumuk, T. (1992). Tarımsal Üretimde Kadının Rolü ve Önemi. Hasad Dergisi. Yıl:7, Sayı:83, s.33-35.
- Kızılgöl, A. Ö. (2012). The Determinants Of Female Participation To The Labour Force: An Econometric Analysis. Journal of Doğuş Universty, 13 (1): 88-101.
- Kutlar, İ., Kızılay, H., Turhanoğulları, Z. (2013). Kırsal Alanda Kadınların İşgücüne ve Kararlara Katılımını Etkileyen Sosyoekonomik Faktörlerin Belirlenmesi: Burdur İli Örneği. Akdeniz Ü. Ziraat F. Dergisi. 26(1):
- Mancı, E.,Sevinc, M.R. (2023). Şanlıurfa İlinde Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulamasının Kadınların gelirleri Üzerindeki Etkisi. Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi, 9(1), 118-144
- Morvaridi, B. (1992). Gender Relations in Agriculture: Woman in Turkey. Economic development and Cultural Change, 40(3), 567-586
- Murray, E. (1985). Development And Families:İmplications For Home Economics. Journal of Home Economics. 77(4):36-40
- Ordu, Ö.L., (1995). Ankara Elmadağ İlçesi Köylerinde Yaşayan Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. Basılmamış yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Öcal Kara, F. Ve Aktaş, Y., (2007). Şanlıurfa İli'nde Kadınların Tarımsal Yayım Çalışmasından Yararlanmasına Etki Eden Olumsuz Etkenler. Tarım Ekonomisi Dergisi 13 (2): 71-83.
- Ödemiş, G., Öcal Kara, F. (2021). Türkiye'de Tarım Sektöründe Kadın İstihdamı. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Ve Yenilikçi Çalışmalar Sempozyumu, 22-25 Şubat, Balıkesir
- Özçatalbaş, O., Akçaöz, H. (2010). Rural Women and Agricultural Extension in Turkey. Journal of Food, Agriculture&Environment 8(1), 261-2267
- Öztürk, M. Y., Akduran, Ö. (2010). Tütün Tarlalarında Kadın Emeği: Bafra'da Tütün Üreticisi Olmak. Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 215-248.
- Sevinç, M.R., Aydoğdu, M.H., Cançelik, M., Binici, T. & Palabıçak, M.A. (2020). Poverty, child labor, and hope: The relationship between hope and perceived social support in children working in street markets in TRC2 Region of Turkey. Children, 7(7), 78. <https://doi.org/10.3390/children7070078>
- Sevinç, M.R., Davran M. (2022). Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planlarının (Metip I Ve Metip II) Uygulanmasına Yönelik Eleştirel Bir Yaklaşım (Adana İli Örneği). Social Mentality And Researcher Thinkers Journal. 8(65): 2057- 2066
- Şahinli, M.A., Şahbaz, N. (2013). Tarımda Kadın İstihdamı: Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu TÜİK, (2022). İstihdam ve iş gücüne katılım oranları, 2021. 22 Kasım 2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=102&locale=tr> adresinden erişildi
- Ulukan, U. (2009). Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Sözleşmeli Çiftçilik: Bursa Örneği. İstanbul. Sosyal Araştırmalar Vakfı yayınları, 218-224.
- Eren Yalçın, G., Yazıcı, E, Öcal Kara F., İpekçioğlu, Ş., Yalçın, M. (2016). Tarımda İş Kazaları ve Hastalıkları. XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 2049-2056.